

ROZDZIAŁ 3

BILANS JAKO STATYCZNY RACHUNEK MAJĄTKU I KAPITAŁU

3.1. Majątek i kapitał jednostki

Podmioty rachunkowości muszą ściśle wykonywać zadania związane z podanym zakresem przedmiotowym rachunkowości, za co odpowiedzialność ponosi kierownik jednostki.

Przedmiotem rachunkowości jest majątek i kapitał jednostki oraz operacje gospodarcze powodujące zmiany w jego wielkości i strukturze. Przedmiot rachunkowości można podzielić na kolejne, logicznie następujące po sobie etapy, co jest wynikiem działania czasu i tak:

- pierwszy etap, wstępny – **to ujęcie początkowego stanu majątku jednostki,**
- drugi etap – **to procedura dokumentowania i ewidencji operacji gospodarczych,**
- trzeci etap, końcowy – **to prezentacja wielkości i struktury majątku po uwzględnieniu wszystkich zaistniałych w danym okresie zmian.**

Majątek to środki niezbędne do realizacji celu gospodarczego. Celem może być wytworzenie wyrobów, świadczenie usług lub sprzedaż towarów.

Majątek jednostki dzieli się na majątek trwały i obrotowy (*przedmiotowy punkt widzenia*). W rachunkowości określany jako aktywa trwałe i obrotowe. O kwalifikacji poszczególnych składników do aktywów trwałych lub obrotowych decyduje wiele czynników w tym :

- okres ekonomicznej użyteczności,
- kryterium płynności,
- funkcja spełniana w procesach gospodarczych jednostki.

Majątek rozpatrywany według źródeł finansowania (*podmiotowy punkt widzenia*) określany jest w rachunkowości jako kapitały (fundusze). Źródła finansowania wskazują podmioty, które finansują działalność danej jednostki na konkretnych warunkach.

Przy ustalaniu istoty składników majątku trwałego i obrotowego jednostki prawo własności nie ma zasadniczego znaczenia. Natomiast przy ustalaniu istoty kapitałów problem ten nabiera znaczenia. Z punktu widzenia prawa własności kapitały (fundusze) jednostki dzielone są na kapitały własne i obce. W rachunkowości nazywane są pasywami.

W nowoczesnym pojmowaniu przedmiotu rachunkowości majątek jednostki dzielimy na środki gospodarcze (**ujęcie rzeczowe**) i źródła ich finansowania (**ujęcie finansowe**). Podział w sposób graficzny przedstawiono na schemacie nr 3.1.

Schemat 3.1. **Klasyfikacja majątku przedsiębiorstwa**

Źródło: Opracowanie własne.

Kapitały własne stanowią wartościowy odpowiednik tych składników majątku, do których jednostce przysługuje prawo własności. Kapitały własne mogą mieć swoje źródło pochodzenia z części wygenerowanego zysku lub też zostać wniesione przez założycieli (właścicieli) jednostki.

W zależności od formy organizacyjno-prawnej jednostki gospodarczej kapitały własne będą nosiły inną nazwę. W tabeli 3.1 zebrano kapitały występujące w różnych pod względem organizacyjno prawnym jednostkach gospodarczych.

Tabela 3.1. Kapitały (fundusze) własne w wybranych jednostkach gospodarczych

Jednostka gospodarcza (forma organizacyjno-prawna)	Kapitały (fundusze) samofinansowania	Kapitały (fundusze) powierzone
Spółka akcyjna	Kapitał zapasowy (obligatoryjny) Kapitał rezerwowy	Kapitał zakładowy
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Kapitał zapasowy Kapitał rezerwowy	Kapitał zakładowy
Przedsiębiorstwo państwowe	Fundusz przedsiębiorstwa	Fundusz założycielski
Spółdzielnia	Fundusz zasobowy	Fundusz udziałowy
Przedsiębiorstwo jednoosobowe	Kapitał właściciela	

Źródło: Opracowanie własne.

→ Pytania i zagadnienia kontrolne

1. Wymień i omów etapy ujęcia przedmiotu rachunkowości.
2. Co to jest majątek jednostki gospodarczej?
3. Co to są kapitały jednostki gospodarczej?

3.2. Majątek w ujęciu rzeczowym

Zarówno w teorii, jak i praktyce majątek jednostki dzieli się na środki gospodarcze – **aktywa** i źródła finansowania – **pasywa**.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości **aktywa** przedsiębiorstwa to kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które w ocenie kierownika jednostki spowodują w przyszłości wpływ korzyści ekonomicznych do jednostki. Natomiast **pasywa** stanowią kapitały i zobowiązania przedsiębiorstwa dzięki którym przedsiębiorstwo może posiadać odpowiednie zasoby majątkowe.

Do **aktywów trwałych** zalicza się te ich część, które wykorzystywane są w przedsiębiorstwie w wielu procesach gospodarczych i służą przedsiębiorstwu w okresie dłuższym niż jeden rok.

Dokładny podział aktywów trwałych z uwzględnieniem ich struktury zaprezentowano w schemacie 3.2.

Schemat 3.2. **Struktura aktywów trwałych przedsiębiorstwa**

Źródło: Opracowanie własne.

Na aktywa trwałe składają się:

- **wartości niematerialne i prawne**, czyli nabyte przez jednostkę gospodarczą prawa majątkowe nadające się do gospodarczego wykorzystania, w szczególności autorskie prawa majątkowe, prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych oraz licencje i koncesje, wartość firmy, koszty zakończonych prac rozwojowych,
- **rzeczowe aktywa trwałe** to środki trwałe takie jak: grunty, budynki, budowle, maszyny, urządzenia, środki transport itp. oraz środki trwałe w budowie,
- **długoterminowe należności** to należności wierzytelności od jednostek powiązanych oraz od innych jednostek,

- **inwestycje długoterminowe** to zarówno dobra rzeczowe jak i lokaty pieniężne. Do tej grupy aktywów trwałych należą nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne o charakterze lokatowym, a także długoterminowe aktywa finansowe (czyli udzielone pożyczki, udziały, akcje i inne papiery wartościowe) – lokowane w jednostkach powiązanych i innych jednostkach w celu uzyskania korzyści,
 - **długoterminowe rozliczenia międzyokresowe** to aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego oraz rozliczenia międzyokresowe z innych tytułów.
- Aktywa obrotowe** dzielimy na rzeczowe aktywa obrotowe i finansowe aktywa obrotowe. Aktywa obrotowe obejmują składniki, które przechodzą przez kolejne fazy cyklu operacyjnego, ulegają zużyciu lub są zbywane, zostają rozliczone lub stają się wymagalne w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego.
- Podobnie jak aktywa trwałe tak i aktywa obrotowe posiadają rozbudowaną strukturę, którą zaprezentowano w schemacie 3.3.

Schemat 3.3. Struktura aktywów obrotowych przedsiębiorstwa

Źródło: Opracowanie własne.

Na **aktywa obrotowe** składają się:

- **rzeczowe aktywa obrotowe**, to zapasy materiałów, towarów, produktów, półproduktów i produkcji w toku,
- **krótkoterminowe należności** od jednostek powiązanych i innych jednostek,
- **krótkoterminowe aktywa finansowe**, to środki pieniężne w kasie i na rachunkach bankowych oraz inne środki pieniężne, a także krótkoterminowe papiery wartościowe (przeznaczone do obrotu udziały lub akcje) inne papiery wartościowe oraz udzielane pożyczki jednostkom powiązanim i innym jednostkom, w tej grupie wykazywane są również udziały własne lub akcje do zbycia,
- **krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe** zarówno z tytułu odroczonego podatku dochodowego, jak i innych tytułów.

→ Pytania i zagadnienia kontrolne

1. Co to są aktywa?
2. Omów strukturę aktywów trwałych.
3. Omów strukturę aktywów obrotowych.

3.3. Majątek w ujęciu finansowym

Majątek jednostki w ujęciu finansowym to wspomniane już źródła pochodzenia kapitału jednostki, czyli pasywa. Dzielimy je na kapitały, rezerwy i zobowiązania oraz rozliczenia międzyokresowe.

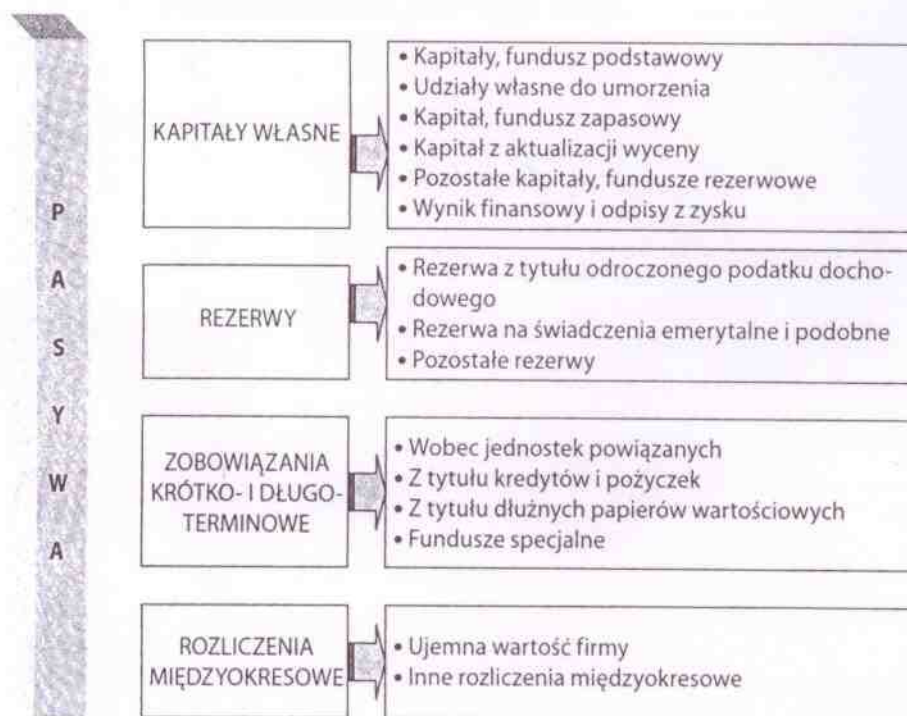
Kapitały w zależności od formy organizacyjno-prawnej jednostki przybierają inne określenie i wśród nich (zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości załącznik nr 1) wyróżniamy:

- kapitał (fundusz) podstawowy,
- kapitał (fundusz) zapasowy
- kapitał z aktualizacji wyceny,
- kapitał (fundusz) rezerwowy
- wynik finansowy i odpisy z zysku.

Rezerwy to przyszłe zobowiązania, których termin wymagalności lub kwota są niepewne. Rezerwy mogą być tworzone na różne cele np. rezerwy na zobowiązania, które charakteryzują się dużym prawdopodobieństwem wystąpienia, a ich kwoty można w sposób wiarygodny oszacować również z tytułu udzielonych gwarancji lub poręczeń, na odroczonego podatek dochodowy, na świadczenia emerytalne, a także z innych tytułów wymagających tworzenie rezerw.

Strukturę pasywów uwzględniającą kapitały własne, zobowiązania i rezerwy przedstawiono na schemacie 3.4.

Schemat 3.4. **Struktura pasywów przedsiębiorstwa**

Źródło: Opracowanie własne.

Zobowiązania dzielą się na krótko i długoterminowe, mogą dotyczyć kredytów, pożyczek lub dłużnych papierów wartościowych. Z przedmiotowego punktu widzenia można wyróżnić następujące rodzaje zobowiązań:

- kredyty bankowe,
- pożyczki, które stanowią zobowiązania wobec osób fizycznych bądź prawnych niebędącymi bankami z tytułu otrzymanych środków pieniężnych z obowiązkiem zwrotu,
- zobowiązania z tytułu dostaw, usług,
- zobowiązania z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń i innych świadczeń, którymi są naliczone, lecz jeszcze nie zapłacone podatki, cła, składki ubezpieczeniowe należne instytucjom publicznoprawnym,

- zobowiązania tytułu wynagrodzeń,
- zobowiązania wekslowe, które pojawiają się wówczas, gdy dłużnik zamiast zapłaty za otrzymaną dostawę wystawia weksel, odraczając termin płatności.

Rozliczenia międzyokresowe występujące po stronie pasywów ujmuje się ujemną wartością firmy i inne krótkookresowe i długookresowe rozliczenia międzyokresowe.

→ Pytania kontrolne

1. Jaka jest klasyfikacja pasywów?
2. Jak można podzielić zobowiązania i co do nich zaliczamy?
3. Co to są rezerwy w pasywach bilansu jednostki?
4. Na jakie cele można tworzyć rezerwy?

3.4. Metoda bilansowa

Majątek przedsiębiorstwa w ujęciu rzeczowym to aktywa przedsiębiorstwa, w ujęciu finansowym to pasywa, które stanowią **bilans majątkowy**. Bilans przedstawiany jest zazwyczaj w postaci dwustronnej, zrównoważonej tabeli, gdzie stronę lewą stanowią aktywa, a stronę prawą pasywa.

Schemat 3.5. Zastosowanie metody bilansowej

Źródło: Opracowanie własne.